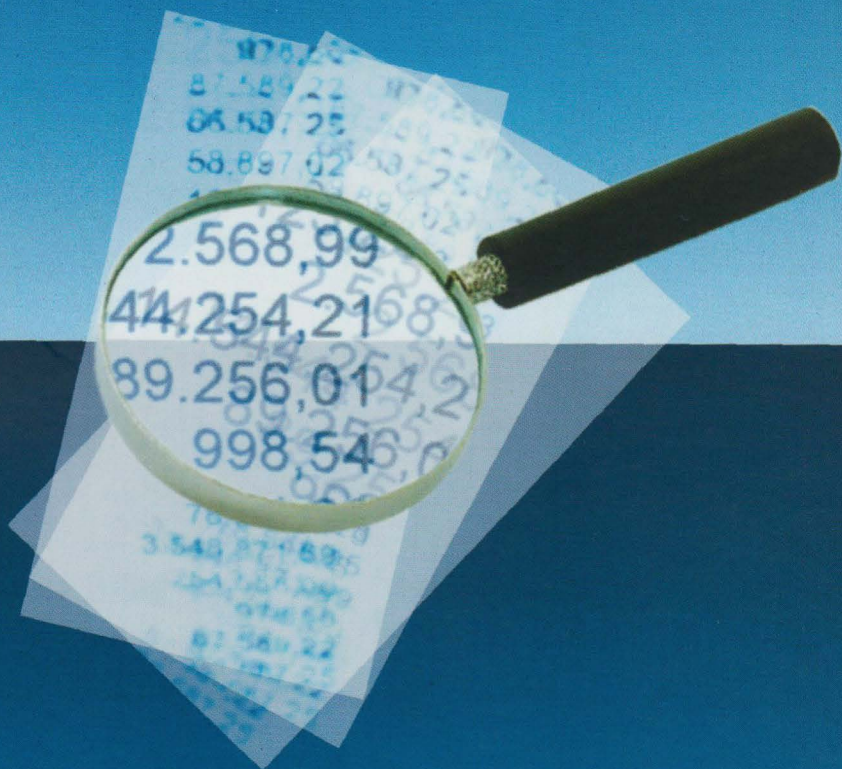

RACHUNKOWOŚĆ AUDYT I KONTROLA W ZARZĄDZANIU

pod redakcją

IRENY SOBAŃSKIEJ i MIKOŁAJA TURZYŃSKIEGO

Łódź 2011

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

ROZDZIAŁ 5

Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego – w warunkach kryzysu gospodarczego

Agnieszka Wencel

Wprowadzenie

Islandia kolejną ofiarą kryzysu („Rzeczpospolita” 2008), Grecy walczą z kryzysem („Wprost” 2010), Teraz Portugalia. Czy euro przetrwa kolejny kryzys? („Polska The Times” 2010) – to tylko niektóre nagłówki artykułów prasowych świadczących o tym, iż kryzys objął już całą Europę. 15 września 2008 r. to symboliczna data początku światowego kryzysu finansowo-gospodarczego, który – w tym ekonomiści są zgodni – zaczął się od upadku banku Lehman Brothers. Początkiem obecnych problemów stało się załamanie finansowe na rynku kredytów hipotecznych Stanów Zjednoczonych, a w ślad za tym silna recesja w USA i w pozostałych głównych gospodarkach świata. Jednocześnie wśród światowych inwestorów nastąpił gwałtowny wzrost awersji do ryzyka, który spowodował masowe wycofywanie się z inwestycji na rynkach wschodzących – w tym w szczególności w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Rozpoczęło się przemieszczanie kapitału z obcych państw do gospodarek rodzimych w celu wzmocnienia własnych – krajowych – rynków pracy. W lutym 2009 r., narażając się na zarzut protekcjonizmu, Prezydent Francji podjął spektakularną decyzję o przeniesieniu produkcji samochodów z Czech z powrotem do kraju. Coraz głośniejsze poszczególnie kraje Unii Europejskiej zapowiadają zamknięcie własnych rynków pracy przed obcokrajowcami, zastanawiają się nad powrotem do rodzimych walut, stawiając tym samym pod znakiem zapytania sens istnienia Unii Europejskiej.

Globalny kryzys dał się odczuć w Polsce – jak dotąd – w czterech najważniejszych dziedzinach. Po pierwsze, nastąpił spadek eksportu do krajów Europy Zachodniej¹. Po drugie, zostały ograniczone przepływy inwestycji bezpośrednich. Po trzecie, kryzys zaufania na światowych rynkach finansowych spowodował ograniczenie dostępu do prywatnego kapitału, co miało swoje przełożenie

¹ Skala spadku eksportu jest w Polsce mniejsza od obserwowanej w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej (spadek eksportu wyniósł w I kwartale 2009 r. jedynie 9%).

na rekordowe spadki cen akcji w 2009 r. Po czwarte wreszcie, wszystkie te czynniki doprowadziły do zjawisk kryzysowych wewnątrz gospodarki krajowej – nastąpiło osłabienie siły waluty, pogorszyła się sytuacja budżetowa, co uwiódł dramatycznie rosnący dług publiczny², uległy osłabieniu nastroje firm i konsumentów (*Raport z transformacji...*, 2009).

Pogarszająca się sytuacja finansowa przedsiębiorstw przekłada się zwykle na spadek wartości ich wyników finansowych i aktywów netto, te zaś powinny zostać odzwierciedlone w sprawozdaniach finansowych jednostek gospodarczych. Mając na uwadze powszechnie dopuszczoną w wycenie bilansowej wartość bieżącą w postaci wartości godziwej, rynkowej lub zdyskontowanej, rzetelnie sporządzone sprawozdania finansowe powinny stać się źródłem informacji o rzeczywistej kondycji przedsiębiorstw.

W rozdziale skoncentrowano się na znaczeniu aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego w okresie kryzysu gospodarczego, została podkreślona wartość poznawcza ujawnianych w sprawozdaniach finansowych informacji o tej pozycji bilansowej. Przywołane zostały również doświadczenia amerykańskich i japońskich jednostek gospodarczych, wskazujące na dużą istotność aktywów podatkowych.

Celem niniejszego rozdziału jest próba odpowiedzi na pytanie, czy polskie spółki giełdowe, dokonując pomiaru aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, uwzględniły ryzyko gospodarcze wynikające z kryzysu oraz czy ujawniły odpowiednie, obligatoryjne informacje w sprawozdaniu finansowym. W związku z powyższym przedstawione zostały wyniki badań sprawozdań finansowych polskich spółek publicznych za rok 2008 (pierwszy rok krajowego kryzysu) dotyczące zakresu i szczegółowości ujawnianych informacji o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

1. Zasady rachunkowości a kryzys

W Raporcie Komisji Europejskiej z 25 lutego 2009 r. (Larosiere i in. 2009, s. 2) stwierdzono m. in., że przyczyn kryzysu należy upatrywać w stosowaniu określonych zasad rachunkowości opartych na zasadzie *mark-to-market*, czyli na wycenie opartej na wartościach rynkowych. Z jednej strony na skutek zastosowania tej zasady znaczny spadek wartości aktywów opartych na cenach rynkowych bezpośrednio wpływa na niekorzystny obraz sytuacji majątkowej przedstawionej w sprawozdaniach finansowych jednostek³. Z drugiej zaś, słabość

² W 2010 r. dług publiczny wyniósł prawie 53% PKB, podczas gdy tzw. próg ostrożnościowy wynosił 55%.

³ W tym duchu Unia Europejska w reakcji na kryzys finansowy 15.10.2008 r. opublikowała zmiany Międzynarodowych Standardów Rachunkowości nr 39 i MSSF 7. Zmiany umożliwiają reklasyfikację instrumentów (akcji notowanych na publicznym rynku) z grupy wycenianej w war-

nadzoru korporacyjnego, na którą zwróciła uwagę Komisja, oraz dopuszczenie wartości rynkowej jako parametru wyceny bilansowej stwarza możliwość manipulacji wynikami ekonomicznymi przedsiębiorstwa, zatajania strat będących konsekwencją trwającego kryzysu.

Traktowanie zasad wyceny rachunkowości jako narzędzia walki z kryzysem wydaje się jednak myśleniem zgoła fałszywym, ponieważ to nie rachunkowość powoduje spadek wartości rynkowej/godziwej aktywów oraz wzrost wartości bieżącej zobowiązań – ma ona inne zadanie: wiernie odzwierciedlić aktualną sytuację finansową jednostki, będącą pod wpływem kryzysu gospodarczego. Zastosowanie odpowiednich zasad wyceny aktywów i zobowiązań może jedynie przyspieszyć lub opóźnić dostarczenie właściwej informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Dostarczenie informacji predykcyjnych o sytuacji ekonomicznej podmiotu gospodarczego może jednak ułatwić jego uratowanie lub zapobiec negatywnym tendencjom (Pokojska 2008).

Coraz bardziej skomplikowane relacje gospodarcze, coraz bardziej rozwinęty i złożony rynek finansowy stawiają jednak przed rachunkowością nowe wyzwania, którym starają się sprostać zawodowe środowiska księgowych. Znajduje to wyraz w licznych nowelizacjach Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej oraz wprowadzaniu nowych standardów rachunkowości. W efekcie, sprawozdania finansowe, będące podstawowym „produktem” rachunkowości, stały się obszerne, pełne szczegółowych informacji, a przez to mniej przejrzyste i zawile. Jednocześnie odejście od zasady ostrożnej wyceny na rzecz wartości godziwej, bieżącej, wprowadzenie do wyceny wartości szacunkowych, które mogą być obliczane przy zastosowaniu subiektywnej oceny wyceniających, spowodowały, iż obraz sytuacji finansowej jednostki w sprawozdaniu finansowym może podlegać kreacji i manipulacjom. Warto zwrócić uwagę na pracę J. Stiglitz (2006), który w 2001 r. otrzymał Nagrodę Nobla za analizę problemu asymetrii informacji w gospodarce. Noblista w swej książce – *Szalone lata dziewięćdziesiąte* – wskazuje na zwodniczość rachunkowości oraz wynikające z tego zagrożenia gospodarcze i społeczne. Podkreśla, że sprawozdania finansowe przedsiębiorstw stają się coraz bardziej skomplikowane, a przez to mało przejrzyste, co sprzyja różnego rodzaju manipulacjom księgowym. Pokazuje również wielkie możliwości ukształtowania wyniku finansowego powstałe w związku z nadmierną złożonością rachunkowości (Mączyńska 2007).

tości godziwej przez wynik finansowy do grupy przeznaczonych do sprzedaży lub utrzymywanych do terminu wymagalności. Oznacza to, że koszty będące skutkiem spadku wartości akcji notowanych na giełdzie związane z bessą można ująć bezpośrednio w kapitałach własnych, a nie w zysku/stracie bieżącego roku. Warunkiem jest uznanie, że instrumenty te nie zostaną sprzedane w krótkim okresie oraz pod warunkiem wystąpienia zdarzeń nadzwyczajnych. Komunikat prasowy Międzynarodowego Komitetu Standardów Rachunkowości uznaje, że kryzys finansowy jest nadzwyczajnym zdarzeniem.

Czas recesji gospodarczej jest szczególny dla przedsiębiorstw. Podczas kryzysu spółki publiczne mają utrudniony dostęp do kapitału, z jednej strony poprzez mniejszą skłonnością inwestorów do ponoszenia ryzyka, z drugiej zaś strony pogarszające się wyniki przedsiębiorstw przekładają się na spadek ich wartości dla inwestora, a to z kolei może narazić spółkę na zmniejszenie cen akcji i wycofanie dotychczasowych właścicieli kapitału. Ta sytuacja stwarza pokusę, by przy sporządzaniu sprawozdań finansowych i szacowaniu wartości aktywów i zobowiązań zastosować takie założenia, które nie spowodują pogorszenia obrazu sytuacji finansowej jednostki. A zatem, w czasie kryzysu zarówno biegli rewidentzi, jak i inwestorzy stają przed trudnym zadaniem weryfikacji wiarygodności sprawozdań finansowych oraz prawidłowej oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa i możliwości jego rozwoju w przyszłości na podstawie danych ujawnionych przez spółki.

Jedną z pozycji sprawozdań finansowych, która powinna podlegać uważnej analizie zarówno przez sporządzających sprawozdania finansowe, biegłych rewidentów, jak i ich użytkowników, są aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

2. Aktywa z tytułu podatku dochodowego jako szczególna kategoria rachunkowości w dobie kryzysu

W czasie recesji aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego nabierają znaczenia z kilku względów. Istotna utrata wartości majątku i wzrost wartości zobowiązań uwzględnione w wycenie bilansowej przyczyniają się do zmniejszenia wartości wyniku finansowego przedsiębiorstw oraz ich aktywów netto. Jednocześnie taka wycena powoduje rozbieżności pomiędzy wartością bilansową a podatkową aktywów i zobowiązań, generując różnice przejściowe ujemne. Te z kolei są podstawą do utworzenia aktywów na odroczonego podatku dochodowy, które wpływają na zwiększenie wyników jednostek gospodarczych. Ich wartość powinna jednak podlegać szczególnej weryfikacji przez podmiot z punktu widzenia możliwości uzyskania przyszłych korzyści ekonomicznych, wynikających z aktywów podatkowych.

Podczas kryzysu, częściej niż w okresie dobrej koniunktury, jednostki ponoszą również straty podatkowe, będące jedną z przyczyn tworzenia aktywów na odroczonego podatku dochodowy. Alokacja skutków podatkowych jest w tym przypadku możliwa jedynie wtedy, gdy jednostka ma wystarczającą pewność, że osiągnie w przyszłości dochód podatkowy na poziomie pozwalającym na potrącenie straty podatkowej. W okresie pogarszających się wyników finansowych warunków ten może okazać się trudny do spełnienia, tak więc jednostki

powinny dostarczyć użytkownikom sprawozdań finansowych wystarczających i wiarygodnych argumentów wskazujących na możliwość rozliczenia strat podatkowych w przyszłości, a tym samym możliwość realizacji aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Weryfikacji powinna podlegać również wartość aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, będąca skutkiem różnic przejściowych powstałych w okresach ubiegłych, może bowiem okazać się, iż pogarszająca się sytuacja ekonomiczna i zmniejszone dochody podatkowe spowodują brak możliwości realizacji korzyści podatkowych w przyszłości.

A zatem, z punktu widzenia interesariuszy sprawozdań finansowych ich aspekt prospektywny szczególnie wyraża się w wartości bilansowej aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Aktywa wykazane w pełnej wysokości, od wszystkich różnic przejściowych ujemnych, świadczą o tym, iż jednostka przewiduje osiągnięcie w przyszłości odpowiednio wysokiego dochodu podatkowego, który zazwyczaj jest dodatnio skorelowany z wynikiem finansowym brutto. Dokonanie odpisów wyrażających utratę wartości aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego lub utworzenie aktywów w niepełnej wysokości świadczy o tym, iż kierownictwo jednostki nie ma wystarczającej pewności co do wysokości przyszłych dochodów. Z tego punktu widzenia rzetelna informacja o wysokości utworzonych aktywów podatkowych jest niezwykle cenna dla użytkowników sprawozdań finansowych jednostek.

O znaczeniu aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego świadczą poniższe doświadczenia spółek z krajów, których kryzys dotknął wcześniej niż polskie przedsiębiorstwa⁴.

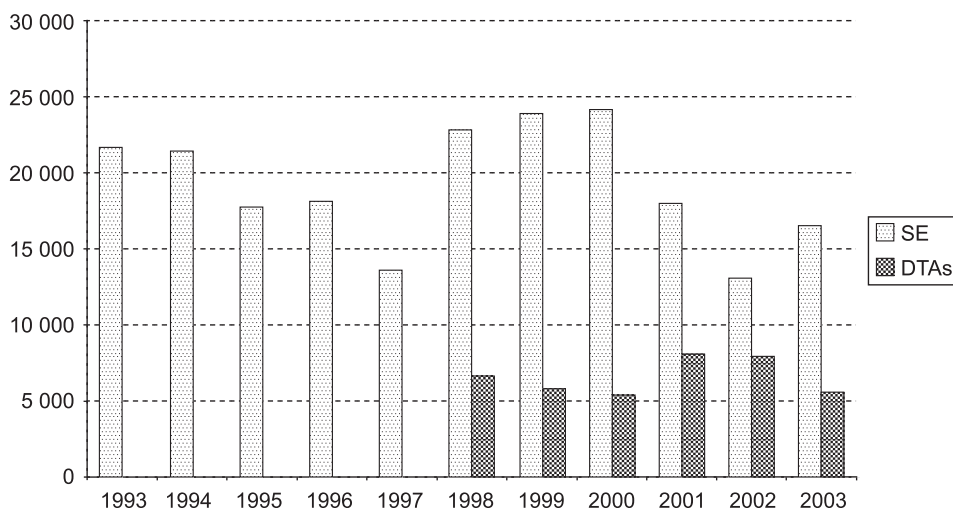
General Motors w trzecim kwartale 2007 r. obniżył wynik finansowy o 39 mld USD, ponieważ musiał dokonać odpisu utraty wartości aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego z powodu braku możliwości realizacji korzyści podatkowych (Englund, Coster 2008). Na koniec 2007 r. strata z działalności kontynuowanej wynosiła 43 mld, podatek dochodowy odroczony obniżył ten wynik o kolejnych 37 mln USD, co stanowiło 86% pierwotnej wartości straty⁵. W 2008 r. amerykańska grupa finansowa Ambac dokonała odpisu z tytułu utraty wartości aktywów na odroczony podatek dochodowy

⁴ Podane przykłady dotyczą co prawda przedsiębiorstw amerykańskich, ale obowiązujący w USA standard FAS 109 wraz z interpretacjami regulujący zasady wyceny aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego nakazuje ująć aktywa podatkowe wyłącznie wtedy, gdy jest bardziej niż mniej (*more likely than not*) prawdopodobne uzyskanie w przyszłości odpowiednio wysokich dochodów podatkowych umożliwiających realizację korzyści ekonomicznych, wynikających z aktywów podatkowych. MSR 12 przyjmuje w tym obszarze zbliżone rozwiązanie.

⁵ Dane według sprawozdania finansowego udostępnionego przez General Motors, <http://www.gm.com/>.

w kwocie ok. 2,1 mln USD, co stanowiło około 38% straty netto (5,6 mln) (<http://www.ambac.com>). W Hitachi w 2008 r. z tego samego powodu wynik finansowy został obniżony o 57%.

Jednak najbardziej spektakularnym dowodem na znaczącą rolę aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego podczas kryzysu finansowego jest przykład japońskich banków. Po wprowadzeniu w 1998 r. międzynarodowych regulacji rachunkowości i alokacji podatku dochodowego odroczonego główne japońskie banki utworzyły aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego w łącznej wartości 6,6 bln jenów (około 55 mld USD), co stanowiło około 29% kapitałów własnych banków. Mogło się okazać, że bez tych aktywów część banków, w świetle ówczesnego prawa, musiałaby ogłosić bankructwo. Stanowi to dowód na to, iż rząd japoński i nadzór bankowy „używali” rachunkowości podatku odroczonego w ramach strategii regulacyjnej i że menedżerowie banków za pomocą aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego poprawiali kapitalizację jednostek. Opisane zjawisko pokazuje dodatkowo, w jaki sposób warunki ekonomiczne mogą zakłócić sposób przyjęcia i stosowania międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej (Skinner 2008). Zmiany udziału aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego w kapitale akcyjnym głównych japońskich banków na przestrzeni 10 lat (od 1993 do 2003 r.) przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Udział aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego w kapitale akcyjnym głównych japońskich banków w latach 1993–2003

Źródło: D. J. Skinner (2008), s. 218–239.

3. Aktywa z tytułu podatku dochodowego odroczonego w sprawozdaniu finansowym spółek giełdowych – wyniki badań

Doświadczenia spółek amerykańskich i banków japońskich skłoniły autorkę do przeprowadzenia badań nad zakresem ujawnianych informacji w obszarze aktywów z tytułu podatku dochodowego odroczonego, w szczególności dotyczących możliwości realizacji korzyści podatkowych w przyszłych okresach sprawozdawczych. Na badaną próbę złożyły się jednostkowe sprawozdania finansowe za rok 2008 polskich spółek notowanych na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych, sporządzone według zasad Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Z badania zostały wyłączone banki, ubezpieczyciele, przedsiębiorstwa leasingowe, spółki posiadające siedzibę poza granicami Polski⁶, jednostki sporządzające jednostkowe sprawozdanie finansowego według Ustawy o rachunkowości oraz spółki wykazujące zagrożenie kontynuacji działalności. W efekcie dokonano przeglądu 180 sprawozdań finansowych.

Rok 2008 został wybrany do badania z kilku względów. Po pierwsze, w tym roku rozpoczął się kryzys gospodarczy i można było spodziewać się, iż podatek dochodowy odroczone odegra znaczącą rolę w ustalaniu wyniku finansowego. Istotne znaczenie mogły uzyskać aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego od straty podatkowej. Można było również oczekiwać, iż zwiększy się udział działalności zaniechanej w stosunku do lat poprzednich. Istotnym argumentem przemawiającym za wyborem danych finansowych był również fakt, iż 2008 to czwarty rok stosowania w Polsce MSSF przez spółki giełdowe, można więc było spodziewać się, iż przez te lata spółki nabrały pewnego doświadczenia w ich stosowaniu, a w związku z tym wypracowały pewien, właściwy dla niej, model sprawozdawczy.

Wymogi formalne dotyczące zakresu ujawnianych w sprawozdaniu informacji o podatku dochodowym odroczonym zawarte są w par. 80 i 81 MSR 12 *Podatki dochodowe*. Dla składnika aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego zgodnie ze standardem należy wykazać:

1) kwotę korzyści wynikającej z poprzednio nieuwjętej straty podatkowej, ulgi podatkowej lub różnicy przejściowej poprzedniego okresu, która służy zmniejszeniu odroczonego obciążenia podatkowego; obciążenie z tytułu podatku odroczonego spowodowane częściowym odpisaniem lub odwróceniem poprzednich odpisów aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego;

2) kwotę i datę wygaśnięcia ujemnych różnic przejściowych, nierozliczonych strat i ulg podatkowych, dla których nie wykazano w bilansie aktywów z tytułu odroczonego podatku.

⁶ Spółki, jeżeli nie mają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej siedziby lub zarządu, podlegają obowiązkowi podatkowemu tylko od dochodów, które osiągają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 3 ust. 2 ustawy z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym...).

Dla każdego rodzaju różnicy przejściowej, dla każdego rodzaju nierozliczonej straty i ulgi podatkowej należy ujawnić:

1) kwotę aktywów z tytułu odroczonego podatku wykazanych w bilansie za każdy prezentowany okres,

2) kwotę aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz rodzaj dowodów uzasadniających ich ujęcie, gdy realizacja aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego jest uzależniona od nadwyżki przyszłego dochodu do opodatkowania nad dochodem wynikającym z odwrócenia się dotychczasowych dodatnich różnic przejściowych oraz gdy jednostka gospodarcza poniosła stratę w bieżącym lub poprzedzającym okresie.

Analizie podlegały dwa podstawowe obszary ujawnień o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego: informacje o możliwości przyszłej realizacji aktywów podatkowych oraz ujawnienia o skutkach podatkowych straty podatkowej. Za ujawnienie informacji uznawano zarówno podanie wartości liczbowej różnej od zera, jak i poinformowanie użytkowników o braku wystąpienia badanego zjawiska.

Dla celów badania spółki zostały podzielone na dwie grupy ze względu na prawdopodobieństwo realizacji przyszłych korzyści podatkowych. I tak wyróżniono:

I – jednostki wykazujące stratę podatkową (lub brak dochodu podatkowego) za rok 2008 – 44 spółki,

II – jednostki wykazujące zysk podatkowy za rok 2008 – 136 spółek.

Kryterium podziału grup uzasadnione jest tym, iż w spółkach wykazujących stratę podatkową bezwzględnie powinny zostać ujawnione, wymagane przez MSR 12, informacje o zastosowaniu ostrożnej wyceny w stosunku do aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Powinny też zostać ujawnione szczegółowe informacje o aktywach podatkowych z tytułu straty podatkowej. W drugiej zaś grupie informacja o niepełnej wartości aktywów podatkowych powinna zostać ujawniona tylko przez te spółki, które przewidują osiągnięcie w przyszłości niewystarczających dochodów podatkowych, lub ujmują aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego od strat podatkowych poniesionych w poprzednich latach obrotowych. Zestawienie wyników tej części badania w podziale na wyodrębnione grupy zaprezentowano w tab. 1.

W obszarze ujawnień informacji o aktywach podatkowych, z punktu widzenia funkcji predykcyjnej sprawozdań, najistotniejsze wydają się być informacje o tym, czy istnieją różnice przejściowe ujemne i straty podatkowe, od których spółka nie utworzyła aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego z powodu braku możliwości ich rozliczenia w przyszłych okresach sprawozdawczych.

W grupie I informację opisową o nierozpoznanych aktywach podatkowych podało około 40% spółek, przy czym jedynie co trzecia ujawniła wartość różnic przejściowych ujemnych, od których nie utworzono aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. W pozostałych przypadkach informacja nie została poparta konkretnymi danymi. W grupie II około 21% podmiotów przedstawiło

informację opisową, jeszcze mniej podało kwotę ujemnych różnic przejściowych, od których nie utworzono aktywów podatkowych. Niewielki odsetek spółek obu grup ujawniło łączną wartość różnic przejściowych (dodatnich i ujemnych), od których nie rozpoznano podatku dochodowego odroczonego bez rozróżnienia aktywów i rezerw na odroczonego podatek dochodowy. Żadna ze spółek całej próby nie podała natomiast, wymaganej przez MSR 12, informacji o dacie wygaśnięcia różnic przejściowych, od których nie ujęto w bilansie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Wymaganą przez MSR 12 wartość zwiększenia obciążeń podatkowych z tytułu odpisania aktywów podatkowych podało 34% spółek grupy I oraz 18% spółek grupy II.

Tabela 1

Ujawnienia w warunkach niepewnej realizacji aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego

Tytuł ujawnienia	Spółki grupy I	% spółek grupy I	Spółki grupy II	% spółek grupy II
1. Informacja opisowa o tym, czy są nierozpoznane aktywa podatkowe	17	39	28	21
2. Kwota ujemnej różnicy przejściowej, nierozliczonych strat podatkowych, niewykorzystanych ulg podatkowych, w związku z którymi nie ujęto w bilansie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego	12	27	19	14
3. Łączna wartość ujemnych różnic przejściowych, od których nie rozpoznano w bilansie aktywów na odroczonego podatek dochodowy	3	7	8	6
4. Wartość zwiększenia obciążeń podatkowych z tytułu odpisania aktywów podatkowych na odroczonego podatek dochodowy	15	34	25	18
5. Wartość dokonanych odpisów z tytułu utraty wartości aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego	4	9	4	3
6. Łączna wartość zmniejszenia obciążenia z tytułu poprzednio nieujętej straty podatkowej, ulgi podatkowej lub różnicy przejściowej poprzedniego okresu	10	23	34	25

Źródło: Opracowanie własne.

Niepełna wartość aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego może być ujęta w sprawozdaniu finansowym na dwa sposoby: poprzez utworzenie aktywów podatkowych jedynie do wysokości różnic przejściowych możliwych do zrealizowania w przyszłości lub poprzez dokonanie odpisów aktualizujących wartość aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego do

wysokości korzyści podatkowych możliwych do zrealizowania w przyszłości. Informacje o zastosowaniu drugiego ze sposobów ujawniło 9% spółek grupy I oraz 3% spółek grupy II.

MSR 12 obowiązuje jednostki do podania wartości zmniejszenia obciążenia podatkowego z tytułu poprzednio nieujętej straty podatkowej, ulgi podatkowej lub różnicy przejściowej poprzedniego okresu, czyli do podania wzrostu wartości aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego w sytuacji, kiedy staje się prawdopodobna realizacja korzyści podatkowych, wynikających z różnic przejściowych ujemnych poprzednich okresów sprawozdawczych. Tę informację ujawnia 23% spółek z grupy I oraz 25% spółek grupy II.

W czasach kryzysu gospodarczego istotnego znaczenia nabiera informacja o stracie podatkowej zarówno za prezentowany okres, jak i za lata wcześniejsze. Z jednej strony niewykorzystane straty podatkowe stanowią przyczynę tworzenia aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, z drugiej zaś strony mogą świadczyć o braku możliwości realizacji korzyści wynikających z utworzonych aktywów podatkowych. Alokacja skutków podatkowych strat podatkowych jest w tym przypadku możliwa jedynie wtedy, gdy jednostka ma wystarczającą pewność, że osiągnie w przyszłości dochód podatkowy na poziomie pozwalającym na potrącenie straty podatkowej. W okresie pogarszających się wyników finansowych warunek ten może okazać się trudny do spełnienia, tak więc jednostki powinny dostarczyć użytkownikom sprawozdań finansowych wystarczających i wiarygodnych argumentów wskazujących na możliwość rozliczenia strat podatkowych w przyszłości, a tym samym możliwość realizacji aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Zakres i częstotliwość ujawnianych przez spółki informacji o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego od straty podatkowej prezentuje tab. 2.

Obligatoryjną informację o stanie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego od straty podatkowej wykazuje niewiele ponad połowa jednostek I grupy oraz zdecydowanie mniej niż połowa grupy II. Jeszcze mniejsza liczba spółek udostępnia rozszerzoną informację, podając wartość stanu aktywów podatkowych osobno od straty za bieżący i poprzednie okresy sprawozdawcze.

Z uwagi na to, iż strata podatkowa jest jednym z tytułów tworzenia aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, ujawnienie zmiany wartości tych aktywów z tytułu wykorzystania strat z lat ubiegłych jest kolejnym, obligatoryjnym ujawnieniem. Do obowiązku tego stosuje się odpowiednio co czwarta i co dziesiąta spółka obu wyróżnionych grup.

MSR 12 nakłada na spółki, które poniosły stratę w bieżącym lub poprzednim okresie, obowiązek ujawnienia kwoty aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz rodzaj dowodów uzasadniających ich ujęcie.

Tabela 2

Ujawnienia informacji o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego
od straty podatkowej

Tytuł ujawnienia	Spółki grupy I	% spółek grupy I	Spółki grupy II	% spółek grupy II
1. Wartość stanu aktywów z tytułu podatku odroczonego od straty podatkowej, która jest możliwa do odliczenia w przyszłości	25	57	53	39
2. Wartość stanu aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego od straty podatkowej z podziałem na stratę za okres bieżący i poprzedni	11	25	17	13
3. Zmiana wartości aktywów podatkowych z tytułu wykorzystania strat z lat ubiegłych	11	25	15	11
4. Informacja opisowa o możliwości realizacji aktywów od straty podatkowej	10	23	9	7
5. Wartość nieujętych aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego od strat podatkowych	10	23	14	10
6. Informacja o wykorzystaniu strat podatkowych, od których nie rozpoznano w poprzednich okresach aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego	2	5	3	2
7. Informacja opisowa o stracie podatkowej z lat ubiegłych	21	48	30	22
8. Wartość liczbowa strat podatkowych z lat ubiegłych	15	34	11	8

Źródło: Opracowanie własne.

W grupie I informację opisową o możliwości realizacji aktywów od straty podatkowej podaje około połowa spółek grupy, tyle samo ujawnia wartość nieujętych aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego od strat podatkowych. W grupie II częstotliwość tych ujawnień jest zdecydowanie niższa. Niestety, tylko jedna spółka z całej badanej próby, ujawniając prognozowane wartości dochodu podatkowego, podaje konkretne dowody na możliwość realizacji aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego od straty podatkowej. Pozostałe jednostki ograniczają się do sformułowania, iż kierownictwo jednostki posiada bądź nie wystarczającą pewność co do możliwości realizacji w przyszłości aktywów podatkowych od wszystkich zidentyfikowanych różnic przejściowych ujemnych.

Informacja o wykorzystaniu strat podatkowych, od których nie rozpoznano w poprzednich okresach aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, jest ujawniana przez nieliczny odsetek obydwu grup spółek. Informacje o tym,

czy jednostka poniosła stratę podatkową w latach poprzedzających prezentowany okres, ujawniła około połowa I grupy i co piąty podmiot grupy II. Informację tę popartą wartościami liczbowymi podało jeszcze mniej spółek.

Reasumując, łatwo zauważyć, że jakość badanych ujawnień w obszarze możliwości realizacji aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego jest lepsza w grupie I spółek, które nie wykazały za rok 2008 dochodu podatkowego. Jest to naturalne z uwagi na to, iż w tych podmiotach aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego i możliwość realizacji korzyści ekonomicznych z nich płynących nabierają istotnego znaczenia. Mimo to zakres prezentowanych informacji jest niewystarczający do wiarygodnej oceny sprawozdań finansowych w tym obszarze i wyciągnięcia wniosków o możliwej, przyszłej kondycji ekonomicznej przedsiębiorstwa.

Podsumowanie

Mając na uwadze rzetelność, przejrzystość sprawozdań finansowych oraz ich funkcję prospektywną, polskie spółki publiczne powinny zwrócić większą uwagę na jakość ujawnianych informacji o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

Przeprowadzona analiza jednostkowych sprawozdań finansowych polskich spółek publicznych sporządzonych według MSSF za rok 2008 wskazuje bowiem na to, iż ujawniane informacje dotyczące aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego nie są wystarczające do pełnej i wiarygodnej oceny sprawozdań finansowych w tym obszarze. Zdecydowana większość badanych podmiotów nie podaje informacji o tym, czy istnieją nierozpoznane aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego spowodowane brakiem pewności uzyskania wystarczającego dochodu podatkowego w przyszłości. Jej brak szczególnie pozbawia użytkowników sprawozdań możliwości dokonania oceny przyszłej kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw. Tylko niewielki odsetek badanych podmiotów ujawnia informację o tym, czy na wartość bieżącego wyniku finansowego wpłynął podatek dochodowy z tytułu poprzednio nieujętej straty podatkowej lub różnicy przejściowej poprzedniego okresu. Takie dane, z kolei, mogą wskazywać na poprawiającą się sytuację finansową podmiotu.

Nieco lepiej można ocenić zakres ujawnianych informacji o stratach podatkowych poniesionych w latach poprzednich, choć i tu dane podaje mniej niż połowa spółek. Pozostałe informacje dotyczące strat podatkowych wykazuje zdecydowana mniejszość badanych podmiotów.

Wyniki przeprowadzonych badań skłaniają do poczynienia jeszcze jednej uwagi: część jednostek wykazywała w notach analizowane pozycje w wartościach zerowych, część w ogóle nie ujawniała danych nieposiadających wartości. Czy oznacza to zatem, że w tych spółkach badane zjawiska nie wystąpiły?

Wydaje się rzeczą wątpliwą, iż w czasach kryzysu gospodarczego trzy czwarte podmiotów niewykazujących dochodu podatkowego utworzyło aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego w pełnej wysokości, zaś wśród pozostałych jednostek uczyniły to prawie wszystkie przedsiębiorstwa. Czy zatem kierownictwo wykazało się bardzo dużym optymizmem oceniając przyszłość spółek, czy może istotne, obligatoryjne informacje nie zostały ujawnione w sprawozdaniach finansowych?

Pomimo powyższych wątpliwości można stwierdzić, że ujawnienia o skutkach podatkowych zdarzeń w dobie kryzysu stają się bardziej istotne niż w warunkach stabilnej gospodarki. Wyniki badania pokazują zaś, iż niedostateczna liczba spółek podała odpowiednie informacje o tej kategorii sprawozdawczej, ograniczając użytkownikom sprawozdań finansowych ocenę przyszłej kondycji finansowej przedsiębiorstwa.

LITERATURA

- Douglas J., Skinner (2008), *The Rise of Deferred Tax Assets in Japan: The Role of Deferred Tax Accounting in the Japanese Banking Crisis*, „Journal of Accounting and Economics”, vol. 46, no. 2–3.
- Englund E., Coster K. (2008), *General Motors and the Intellectual and Moral Bankruptcy of Wall Street*, „Financial Sense”, August 4, <http://www.financialsense.com/index.html> [15.12.2010].
- FASB Interpretation No 48 *Accounting for Uncertainty in Income Taxes*, www.fasb.org.
- Koziński A., Kozłowska K. (2010), *Teraz Portugalia. Czy euro przetrwa kolejny kryzys?* „Polska The Times”, 08.12.2010, <http://www.polskatimes.pl/stronaglowna/350383> [15.12.2010].
- Kuk M. (2008), *Islandia kolejną ofiarą kryzysu*, „Rzeczpospolita”, 09.10., <http://www.rp.pl/artukul/202255.html> [15.12.2010].
- Larosiere J., Balcerowicz L., Issing O. i inni (2009), *Unia Europejska a kryzys. Raport Komisji Europejskiej z 25.02.2009 r. Podsumowanie Raportu Grupy*, www.polbrokers.pl/.../UniaEuropejskaaKryzysRaportKomisji25.02.2009.pdf.
- Mączyńska E. (2007), *Pułapki ekonomiczne w warunkach nowej cywilizacji – wyzwania dla rachunkowości; Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, pr. zbiorowa, wyd. SKwP, Warszawa.
- Pokojska A. (2008), *Zmiany w rachunkowości nie zakończą kryzysu*, „Gazeta Prawna”, 13.10.
- Raport z transformacji *Twarde lądowanie Europa Środkowo-Wschodnia wobec globalnego kryzysu*, (2009), PWC, materiały konferencyjne XIX Forum Ekonomiczne Krynica Zdrój, 9–12.09.
- Stiglitz J. (2006), *Szalone lata dziewięćdziesiąte*, PWN, Warszawa.
- Kup pan wyspę – Grecy walczą z kryzysem, (2010), „Wprost”, 10.06., <http://www.wprost.pl/ar/199894/Kup-pan-wyspe-Grecy-walczą-z-kryzysem/> [15.12.2010].
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 12 *Podatki dochodowe*, Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 19.07.2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (Dz.U.L243z11.09.2002, Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z 17.12.2008 r. zmieniającego Rozporządzenie (WE)

nr 1126/2008 przyjmujące określone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z Rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1 opublikowane w „Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej”, 18.12.2008 r. nr L 339/3.

Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) No. 109 *Accounting for Income Taxes*, www.fasb.org [15.12.2010].

Ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych; Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86 z późn. zm.

STRESZCZENIE

Sprawozdania finansowe pełnią w czasach kryzysu gospodarczego szczególną rolę. Mają za zadanie rzetelnie informować ich użytkowników o rzeczywistej sytuacji finansowej przedsiębiorstw i perspektywach ich rozwoju. Przywołane w rozdziale doświadczenia amerykańskich i japońskich przedsiębiorstw wskazują na istotne znaczenie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, których wartość w czasach dekonjunktury może ulegać znaczącym wahaniom. Prawidłowo zaś ujawnione informacje o tej kategorii sprawozdawczej mogą przyczynić się do trafnej oceny perspektyw rozwoju przedsiębiorstw. W rozdziale zostały zaprezentowane wyniki badania nad zakresem ujawnień o aktywach z tytułu odroczonego podatku dochodowego dokonanych przez spółki publiczne notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

SUMMARY

Deferred tax assets – the importance of disclosure under economic crisis

The chapter has been taken about the importance of the assets of the deferred tax during the economic crisis. There were cited the experience of American and Japanese entities showing high significance of tax assets. There was highlighted cognitive value of disclosed information about the assets of the deferred tax in the financial statements. The chapter also includes the results of research of the quality of information on the deferred tax assets disclosed in Polish public companies financial statements.

Wydawnictwo UŁ zaprasza www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

ISBN 978-83-7525-552-2